

PETTER KORKMAN

ELÄKÖÖN DESCARTES, ELÄKÖÖN RANSKA!

Kun ranskankielisten filosofisten yhdistysten kattojärjestö ASPLF (*Association des Sociétés de Philosophie de Langue Française*) järjestää kongressia, ja kun paikallinen organisaattori on Ranskan filosofinen yhdistys SFP (*Société Française de Philosophie*), voi oikeutetusti olettaa, että kongressi toimii myös tilana, jossa peilata ja pohtia ranskankielisyyttä ja ranskalaisuutta filosofiassa. Mutta jos kongressin aiheena on Ranskan kansallisuusfilosofi ennen muita, René Descartes, on asia aivan pihvi, eikä tästä voi erehtyä.

Torstai 30. pvä elokuuta. Tunkeudun *Rue des Ecolesien* puolelta suurehkoon aulaan, jossa Sorbonne vastaanottaa *l'esprit cartésien* kongressiin osallistuvia. Jakkupukuihin tai skrakoihin ja tummiin pukuihin sonnustautuneina punkeamme Sorbonnen suureen luentosaliin jossa istun suoraan valkoisen Descartesin alle. Odottava tunnelma; puisilla penkeillä olemme kaikki esillä kuin kanat orrella, enkä tiedä missä pitäisin käsiäni. Noin viisisataa osallistujaa (viikon aikana osallistujamäärä kasvoi yli seitsemän ja puolensadan) on maksanut itsensä puhujiksi (500 Fr) tai kuuntelijoiksi (200 Fr, opiskelijat 150 Fr). Keski-ikä vaikuttaisi olevan siinä neljänkymppin tietämällä. Kotikenttäväki on varttunutta Descartes-asiantuntijaa erittäin asiallisissa, erittäin Sorbonneissa puvuissa. Tunnen itseni maalaiseksi... ja klopiksi.

Avajaispuheen pitää Ranskan kulttuuriministeri, eikä Ranskan presidentti Jacques Chiracin erityissuojeluksessa järjestetyn tilaisuuden poliittinen ulottuvuus jää häneltä huomamatta. Kaiken kaikkiaan avajaispuheita pidetään viisi; niille on varattu aikaa tunti viisitoista minuuttia, mutta saamme kärsiä ainakin kaksi ja puoli tuntia höpötystä ennen kuin kaikki vihdoinkin ovat ehtineet toistaa edeltävien avajaispuheiden korostuksia. Kulttuuriministerin lisäksi avajaispuheita pitävät Ranskan ulkoministeriön valtiosihteeri, joka vastaa suhteista muihin ranskankielisiin maihin (*la francophonie*), Pariisin akatemian rehtori, joka samalla on Pariisin yliopistojen kansleri, sekä ASPLF:n ja SFP:n puheenjohtajat.

Kaikki tervetulleeksitoivottajat toistavat samoja teemoja. Olennaista on Descartesin ranskalaisuus. En oikein ymmärrä. Illemmalla, Sorbonnen järjestämissä kokkareissa, utelen aiheen merkitystä professori Jean-Marie Beyssadilta, joka hymähtää, viittaa johonkin Descartesguruun, jonka nimeä en kokkarihulinassa saa rekisteröityä, ja toistaa tämän kuolemattomat sanat: *Descartes, c'est la France!* En vieläkään oikein ymmärrä, mutta hän katsoo minua paksujen lasiensä läpi ja ne saavat hänet näyttämään ystävälliseltä uffomieheltä, jonka kieltä jotenkin olen oppinut ymmärtämään. *Ah, oui, je vois... (??!?)*.

Descartesin *Metodin esitys* (*Discours de la Méthode*)

lukeutuu ensimmäisiin laajemman lukijakunnan saavuttaneista, filosofiaa tai tiedettä edustaviin julkaisuihin. Niinpä Ranskalaiset — joille doksografinen järjestely on tänäänkin erittäin tärkeää — mielellään esittävät, että Descartes opetti filosofian puhumaan ranskaa. Niinpä kartesiolaista henkeä käsittelevä kongressi ei käsittele vain erästä filosofian historian merkittävimmistä filosofeista, vaan se käsittelee myös ranskaa puhuvan filosofian henkeä, ranskalaisen filosofian henkeä, ranskankielisyyden henkeä. Tämä myös selittää ne hieman oudoilta vaikuttavat jännitteet, joita Descartesin persoonassa paljastui kongressin aikana.

Yhtäältä Descartes edustaa Ranskaa, toisaalta hän edustaa universaalia järkeä. Erään afrikkalaisen filosofin puhuttua matematiikasta ja kartesiolaisesta hengestä, hänen yhtä afrikkalainen kolleegansa on ainoa, jolla on kysymys. Mutta sen sijaan että kysyisi jotain matematiikan filosofiasta, hän kysyykin "miten Afrikkalaiset oppilaanne suhtautuvat, jos te puhutte heille tuolla tavalla?". Ilmeisesti kysyjä on ymmärtänyt hieman matematiikan perusteita edellyttävästä esitelmästä yhtä vähän kuin minäkin. Keskustelussa puolustetaan järjen universaalisuutta ja salissa raikuvat vahvat sympatiataputukset. Keskustelu etenee tuon kysymyksen jälkeen täysin odotetulla tavalla. Sympaattisia ja kapeakatseisia puheenvuoroja, joissa korostetaan järjen universaalisuutta, joissa korostetaan Descartesin asemaa universaalien järjen uutena airueena, ja joissa epäsuorasti implikoidaan, että Ranska on Descartesissa tuonut universaalien järjen mukanaan afrikkalaisiin kolonioihinsa.

Parhaimman kontribuution teemaan Descartes ja Ranskalaisuus teki mielestäni professori Guirlinger, joka korosti Descartesin matkailua. Descartes eli aikuisiästään yhteensä vain viisi vuotta Ranskassa. Hollannissa hän asui eri paikkakunnilla yhteensä noin kymmenen vuotta ilman että kuitenkaan olisi viihtynyt yhdelläkään paikkakunnalla viittä vuotta pitempään. Pariisia Descartes tunnetusti inhosi. Pääosan ajastaan hän vietti matkustellen. Siinä on aidon universaalijärjen tyysija: ja siinä Descartes myös osoittaa olevansa vielä modernimpi (ellei peräti post-, tai myöhäinen) kuin luulimme. Hän on metodisesti nomadi, vaeltaa ennakkoluulosta toiseen paljastaen niiden kaikkien epäiltävyyden. *Metodin esityksessä* Descartesin itse asiassa muotoileekin epäilyn metodinsa suoraan matkamiehen elämäkokemukseen viitaten. Descartes on metodinen matkustaja. Sääli etteivät Ranskalaiset tässä suhteessa ole säilyttäneet kartesiolaista perintöä: he olisivat saattaneet huomata, että Ranskan ja frankofonian ulkopuolella on kokonainen maailma. Tänään he tuntuvat elävän siitä onnellisen tietämättöminä.

Kongressi jakaantuu kahdeksaan teemaan, jotka useissa

tapauksissa on edelleen jaettu osiin, niin että kussakin työryhmässä on noin kolmisenkymmentä kuulijaa. Monet vaihtavat tiheään paikkaa salista toiseen, aina suuremman nimen tai kiinnostavamman otsikon perässä. Eniten vetää väkeä Mme Rodis-Lewis, joka on varmaan reilusti yli kahdeksankymmentävuotias hymyilevä mummu. Kuulijat eivät tahdo millään mahtua tarjolla oleviin saleihin ennenkuin lopulta pääsemme amfiteatteri Richelieuhin, jonne kaikki lopulta mahtuvat. Mme Rodis-Lewis on suurimpia Descartes-guruja, mutta hänen suosionsa on niin mielelön, ettei voi välttyä hämmästelemästä. Taitavat pitää mummua nähtävyytenä.

Maanantaina puoli kahdeltatoista alkaa eräs kongressin suurimmista nähtävyyksistä. Kaikille teemaryhmille yhteisen session avaa ASPLF:n edellinen puheenjohtaja Venant Cauchy, joka toistelee ensimmäisen päivän avajaispuheiden teemoja. Descartes on ranskankielisen filosofian alkuperä, ja siten frankofonisen filosofian kanta-isä. Kun Descartesin *Meditaatiosta* julkaistiin uusi editio vuonna 1937, perustettiin ranskankielisen filosofian arvoja vaalimaan järjestö nimeltä ASPLF. Sittemmin ASPLF on vaalinut näitä arvoja järjestämällä ranskankielisiä filosofisia kongresseja. Tämän vuoden kongressi on järjestyksessä kahdeskymmeneskuudes. Pitkän liturgian sijasta puheenjohtaja esittelee päivän pääpuhujan professorina, joka ei esittelyjä kaipaa: professori Nicolas Grimaldi!

Kun prof. Nicolas Grimaldi istuu puhujan paikalle Richelieu-salissa, en ole lainkaan valmistautunut siihen mitä tuleman pitää. Grimaldin aiheena on *Descartes et l'expérience de la liberté* (Descartes ja vapauden kokeminen). Harmaahapsinen professori istuu puhujan paikalle, ja puheenjohtaja asettelee mikrofoneja. Grimaldi aloittaa vaatimattomaan sävyyn toteamalla että yleisö varmasti hyvin ymmärtää — vanha mies avaa suunsa hitaalla, harkitulla liikkeellä: maiskis — ettei hän saata, sen kunnian jälkeen, joka hänelle tänään on suotu, päästää tilaisuutta käsistään, vaan hänen on asianmukaisesti osoitettava kiitoksensa tästä upeasta tilaisuudesta joka hänelle on suotu, ja täten hän kiittää ja bla bla bla. Matalaan ja arvokkaaseen sävyyn esitettyjen kiitosten jälkeen herra Grimaldi siirtyy suoraan asiaan. Siitä hetkestä eteenpäin en enää kykene seuraamaan hänen esityksensä sisältöä. En tiedä katsoako häneen suoraan vai katsellako muita. Nauravatko he tälle ilmestykselle? Itselläni on vaikeuksia pysytellä vakavana, kun vanha mies viuhtoo villisti käsillään ja esittää. Richelieu-salin pähkinäpöydissä puitteissa vallitsee kuitenkin vakava ja lähes harras hiljaisuus.

Hiljaisuudessa värisee vanhan miehen kuivakkaan intensiivinen ääni, se räitsee hieman, kuin kastunut karkea hiekkapaperi. Rauhallisesti alkanut lause nousee yllättävään ja huimausta aiheuttavaan *crescendoon*, johon se yhtä äkillisesti seisahtuu, koko salin seisahtuessa sen kanssa liikkumattomaksi: ilmaisukykyiseen taukoon hiipii kuulioita seisahduksestaan päästämättä kontemplatiivinen kuiska: "mutta mitä se sellainen vapaus oikein on — (tauko) — mitä se tarkoittaa?". Kuiska on osoitettu, sen tunnen, juuri minulle, ja se vihki minut koko universumin salat paljastavaan mysteeriin. Grimaldin suu muodostaa hallitusti ympyräsuisten tunnuksenomaisen pyöreiden: ja silti mies puhuu tuhtia asiaa. "Ei riitä, että me omistamme vapauden, ollaksemme vapaita: omistamamme vapaus vasta sallii meidän etsiä vapauttamme!". Vaikeroiva huuto täyttää salin, vanhan miehen falsetti säröilee patsaiden lomassa.

Ekstaattisen oratorionsa päätettyään Grimaldi saa valtaiset suosionosoitukset yleisöltä, joka mitä ilmeisimmin on pitänyt esityksestä. Myöhemmin, udellessani vaivihkaa

arvostamiltani henkilöiltä heidän käsityksiä Grimaldin esitelmästä, joudun muuttamaan käsitystäni puheesta. Se on mitä ilmeisimmin ollut sisällöllisesti erittäin osuva ja samalla uutta tuova esitys vaikeasta ja kolutusta aiheesta. Mikä käsittämätön muuri tuossa onkaan, minun ja ranskalaisten ympyräsuisten välillä! Vierustoverilleni esitelmän kuunteleminen oli kuulemma helpompaa kuin muiden esitelmien: Grimaldin puhe toisti ilmeisesti tyylillisesti, aforistisine kiteytyksineen, katolisen saarnan mallia. Onneksi yleisökysymys kuitenkin osoitti, etten minä ollut ainoa, jonka mielestä esitelmän äärimmäiseen täydellisyyteen hiottu muoto hieman peitti alleen kysymyksen sisällöstä: ainoassa yleisökommentissa esitetään, että retoriikan opetus pitäisi tuoda takaisin yliopistolliseen peruskoulutukseen. Kommentin aikana Grimaldi, joka osoittaa vaivautuneisuutensa varsin avoimesti, pitelee päätään ja katsoo sivulle.

Tosin kysyjä saattoi olla pahansuopa, sillä Grimaldi on kauheasti kiirvien huhujen mukaan joutunut kiistaan professori Jean-Luc Marionin kanssa. Marion käsittelee Descartesissa erityisesti ikuisuutta ja Jumalan käsittämättömyyttä. Sorbonnessa hän ilmeisesti lukeutuu, vaikka originelli ja radikaali tavallaan onkin, katoliseen ja vanhoilliseen kaartiin. Grimaldi olisi huhun mukaan ennemminkin vallankumouksen perillinen, tasa-arvon puolestapuhuja, sekä uskonnosta riippumattoman valtion (*l'état laïc*) puolustaja, siis jonkin sortin sosialisti — kuten kaikki kunnon ihmiset Ranskassa ovatkin. En oikein tiedä, mitä kiistan piti koskea, mutta se ei liene tärkeää: asetelma sitä vastoin on todella klassinen Ranskassa. Sorbonne on perinteinen katolisoikeistolaisen jengin, jopa rojalistien tyyssija, kun taas valti-onhallinto kuuluu vallankumouksen perillisille. Myös peruskoulu ja lukiomaailma kuuluvat, jos nyt käytetään tätä hieman harhaanjohtavaa sanaa, "sosialisteille". Siksi kaikki koulu-opettajat kaikissa vanhoissa ranskalaisissa leffoissa ovat riidoissa papin tai vahvasti katolisen sukulaisensa kanssa. Ranskassa ateismi todellakin on uskonto.

Vaikka kongressin loputtua kiittelenkin onneani, ettei meillä ole aivan vastaavaa vastakkaisuutta yliopistomaailman sisällä kuin ranskalaisilla, joudun vielä harmittelemaan meidän puutteellista retorista kulttuuriamme. Opiskellessani Lyonissa lukuvuonna 1992-93 kävin kirjallisten tenttien jälkeen suullisessa kuulustelussa, jossa minulle annettiin, ottaakseni erään esimerkin, tehtäväksi luennoida raadin edessä kymmenen minuutta aiheesta *Qu'est-ce que l'homme* (Mitä on ihminen). Kurssi oli käsitellyt Kantia, ja minulle annettiin kaksikymmentä minuuttia aikaa valmistella kymmenen minuutin esitelmä aiheesta. Suullisia ja kirjallisia esityksiä varten oli erilliset ohjeet, joissa opetettiin laatimaan johdantoa, kerrattiin mitä hyvään johdantoon kuuluu jne. Monissa niistä esitelmistä joita nyt 30. elokuuta - 3. syyskuuta pidetyssä kongressissa pääsin kuulemaan, oli sellaisia kvaliteetteja joita ei yleensä anglosaksisesta, saati sitten suomalaisesta (!!) esitelmästä löydä. Esitelmässä muoto on kyllä osa sisältöä, eikä sitä saisi unohtaa. Vaikka puhutaankin asiaa, ja asiasta, tämän ei tarvitse johtaa puhujan ja hänen tunteidensa häivyttämiseen näyttämöltä: asiallisuus ja monotonisuus eivät välttämättä ole sama asia, kuten suomalaisessa tiedeyhteisössä tunnutaan uskovan. No, matkustamalla oppii, ja tässä suhteessa saisimme mekin olla hieman kartesiolaisempia.